

سند برنامه درسی ملی:

« رویکرد و جهت گیری کلی برنامه های درسی و تربیتی »

جلسه ۶ اردیبهشت

دکتر موحدی

فهرست

۲	.....مقدمه
۳	.....رویکرد و جهت گیری کلی برنامه های درسی و تربیتی
۵	.....اصلاح موقعیت
۵	.....اصلاح رابطه با خود
۵	.....اصلاح ضمیر ناخود آگاه
۶	.....دوست داشتن خود
۶	.....نتیجه
۷	.....اصلاح رابطه با خدا
۷	.....اصلاح رابطه با جامعه و طبیعت
۸	.....ویژگی های دانش آموزان در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»
۹	.....ویژگی های معلم در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»
۹	.....ویژگی اول
۱۱	.....ویژگی دوم

- ویژگی سوم..... ۱۲
- زمینه سازی برای رشد عقلانی..... ۱۲
- نکته ۱..... ۱۲
- نکته ۲..... ۱۲
- نکته ۳..... ۱۳
- نتیجه..... ۱۴
- ویژگی چهارم..... ۱۴
- «محتوا» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»..... ۱۴
- فرایند «یاد دهی یادگیری» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»..... ۱۵
- «ارزش یابی» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»..... ۱۶
- «محیط یادگیری» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»..... ۱۷
- «مدیر مدرسه» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»..... ۱۸
- سوالات..... ۱۹

مقدمه

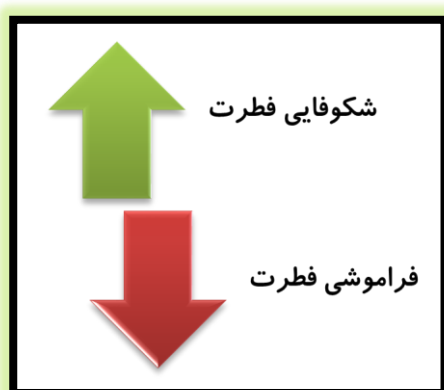
در جلسه قبلی، اصول ناظر بر برنامه های درسی و تربیتی را توضیح دادیم. در این جلسه، نیز ادامه متن سند برنامه درسی را با هم می خوانیم و هرکجا لازم بود، توضیحات و نمونه سوال ارائه می شود.

رویکرد برنامه های درسی و تربیتی «فطرت گرایی توحیدی» است. اتخاذ این رویکرد به معنای زمینه سازی لازم جهت شکوفایی فطرت الهی^۲ دانش آموزان از طریق درک و اصلاح مداوم موقعیت^۳ آنان به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است.

همه ما انسان ها دارای فطرتی الهی و توحیدی هستیم. این فطرت باعث می شود که نوعی علم حضوری به خداوند داشته باشیم (مردم معمولا در لحظات سختی که امیدشان از همه جا قطع می شود، این علم حضوری را درمی یابند). همچنین، باعث می شود به توحید و به صفات اخلاقی نیک گرایش داشته باشیم و در هنگام ارتکاب گناهان و کارهای زشت، دچار عذاب وجدان بشویم.

منتها نکته مهم این است که فطرت انسان قابل فراموشی یا شکوفا شدن است.

اگر فطرت انسان شکوفا بشود، آیه زیر اتفاق می افتد:

«وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ» (حجرات، ۷)

ولی خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده و آن را در دلهایتان زینت بخشیده، و (به عکس) کفر و فسق و گناه را منفورتان قرار داده است.

اما اگر فطرت رو به خاموشی برود، آیه زیر اتفاق می افتد:

«زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ» (نمل، ۲۴)

شیطان اعمالشان را در نظرشان آراست.

یعنی به هر میزان که فطرت انسان شکوفاتر شود، نفرتش از زشتی ها و آلودگی ها و گناهان بیشتر و اشتیاقش نسبت به خوبی ها و پاکی ها بیشتر می شود. چنین انسانی، حس زیبایی شناختی اش به گونه ای می شود که عمل به دستورات و احکام دین را دوست دارد و از آنها لذت می برد و از گناهان متنفر است. برعکس، انسانی که فطرتش خاموش شده، اعمال زشت را زیبا می بیند و از آنها لذت می برد و به جای ذکر خدا، وجودش با انجام گناهان به آرامش می رسد.

برای اینکه موضوع را بهتر تصور کنید، یک انسان سالم و یک فرد سیگاری را در نظر بگیرید. اولی اگر سیگار بکشد، حالش بد می شود و سرفه می کند؛ دومی تا سیگار نکشد، آرام و قرار ندارد. به طور مشابه، کسی که قدم های شیطان را پیروی کند، فطرت الهی اش رو به خاموشی می رود تا آنجا که زشت را زیبا می بیند و از زیبایی های حقیقی متنفر می شود.

یکبار دیگر، به متن سند برگردیم:

رویکرد برنامه های درسی و تربیتی «فطرت گرایی توحیدی» است. اتخاذ این رویکرد به معنای زمینه سازی لازم جهت شکوفایی فطرت الهی^۲ دانش آموزان از طریق درک و اصلاح مداوم موقعیت^۳ آنان به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است.

غیر از اصول یازده گانه ای که در جلسه قبل گفتیم که باید بر برنامه درسی و تربیتی حاکم باشد، رویکرد فطرت گرا نیز باید بر آن حکم فرما باشد. بر این اساس، باید بکوشیم فطرت توحیدی دانش آموزان را بیدار و شکوفا کنیم.

اما واقعا چه کاری از دست ما برمی آید؟

سند برنامه درسی ملی، یک پیشنهاد برای معلمان دارد: تلاش کنیم موقعیت دانش آموزان را اصلاح کنیم. یعنی به دانش آموز کمک کنیم که رابطه اش را با خودش، خدا، جامعه و طبیعت اصلاح کند.

اصلاح موقعیت

اصلاح رابطه با خود

زمانی می توانیم بگوییم رابطه یک نفر با خودش درست شده است که او عاشق خودش باشد. یعنی خودش را هر کس و هر چیزی در عالم بیشتر دوست داشته باشد. معمولا به مرور زمان دچار برخی ضعف ها و آلودگی ها می شویم و این موضوع باعث می شود که خودمان را دوست نداشته باشیم. باور کردن این ضعف ها، باعث می شود که این ضعف ها برای همیشه همراه ما باقی بمانند و هیچ گاه خودمان قهرمان خودمان نباشیم.

اصلاح ضمیر ناخودآگاه

برای حل ریشه ای این مشکل، باید ضمیر ناخودآگاه من و شما اصلاح شود. یک تمرین مناسب برای این کار، تعریف کردن از خود در مقابل آینه است. به این ترتیب که در خلوت، روبه روی آینه بایستیم و به تصویر داخل آینه بگوییم که عاشقش هستیم؛ او را بیشتر از هر کس و هر چیزی در عالم دوست داریم؛ و از او تعریف کنیم که چقدر زیبا، کوشا، زرنگ، توانمند، قدرتمند، باهوش، زیرک، باحیا، با اعتماد به نفس و ... است. دقت داشته باشید که تمام صفاتی را که ندارید و باید داشته باشید به خودتان نسبت بدهید. این گفتگوها باید هر روز به مدت چند دقیقه انجام شود تا بالاخره ضمیر ناخودآگاه ما این ویژگی ها را باور کند. وقتی باورهای ضمیر ناخودآگاه اصلاح شد، در موقعیت های تصمیم گیری به شما کمک می کند که آنگونه که باور دارید باید باشید، عمل کنید.

اصلاح ضمیر ناخودآگاه برای اصلاح رابطه با خود، قطعاً ضرورت دارد. اگر شما آگاهانه بخواهید خود را اصلاح کنید، تا زمانی که ناخودآگاه شما، ناتوانی ها و ضعف های شما را باور کرده است، مثل این است که یک پای خود را روی پدال گاز گذاشته اید و پای دیگر، با قدرت بسیار بیشتری، پدال ترمز را فشار می دهد.

دوست داشتن خود

دوست داشتن خود نیز قطعاً یک ضرورت است. دوست داشت خود، از یک جهت یعنی من به گونه ای زندگی کرده ام که عذاب وجدان ندارم. دقت داشته باشید که عذاب وجدان در اوایل ارتکاب یک کار زشت احساس می شود و پس از مدتی دیگر شما آن را احساس نمی کنید، ولی تأثیری در ناخودآگاه شما بر جا گذاشته که به خاطر آن، خودتان را دوست ندارید.

به علاوه، دوست داشتن خود، یعنی من به سرنوشت خودم بیش از هر کس و هر چیز دیگری در این عالم اهمیت می دهم و تربیت و رشد و سعادت، برای من از هر چیزی مهمتر است.

نتیجه

بنابراین، من و شما به عنوان مربیانی که قصد داریم زمینه سازان ظهور حضرت مهدی باشیم و مهدی یاوران را تربیت کنیم، باید اولاً رابطه خودمان را با خودمان اصلاح کنیم. یعنی باید ضمیر ناخودآگاه خودمان را از نو تربیت کنیم و آن را طوری تربیت کنیم که خودش را بهترین انسان با بهترین اخلاق و رفتار و مورد عشق و محبت خداوند و اهل بیت بداند. ثانیاً، باید به دانش آموزان مان نیز این کار را یاد بدهیم.

ضمن اینکه، بسیاری از تأثیرات نامطلوبی که بر ضمیر ناخودآگاه انسان ها ایجاد می شود، توسط اطرافیان، والدین و معلمان و خصوصاً در دوران کودکی ایجاد می شود. بنابراین، معلمی که خوبی ها و توانایی های دانش آموزانش را باور داشته باشد و در برخوردش با دانش آموزان، کرامت و ارزش آنها را حفظ کند و در نظر بگیرد، خصوصاً در دوره ابتدایی، تأثیر مطلوبی بر شکل گیری ناخودآگاهی قدرتمند و سالم برجا خواهد گذاشت.

اصلاح رابطه با خدا

برای اصلاح رابطه با خداوند نیز موارد زیر ضروری است:

۱. باور کنیم که خداوند دوست مان دارد و ما را برای خودش آفریده است. باور کنیم که ما ارزشمندترین مخلوقات جهان هستیم و خداوند از میان تمامی مخلوقات، تنها ما را برای همنشینی با خود انتخاب کرده و عاشقانه مشتاق بازگشت ما به سوی خودش است.

۲. باور کنیم که به قدری قیمتی هستیم که اگر خودمان را به کمتر از خدا بفروشیم، ضرر کرده ایم.

۳. حرف زدن با خدا را تمرین کنیم. خداوند دوست دارد که ما با او حرف بزنیم. خصوصا اگر به جای خواستن حاجت ها و نیازهای مان از خداوند، عاشقانه با او حرف بزنیم و از محبت خود به خداوند بگوییم؛ و اینکه دوست داریم او را ببینیم، همان گونه که حضرت علی (ع) او را دیده بود؛ و عاشقش بشویم همانطور که حضرت علی (ع) عاشقش شده بود (تا جایی که دوری خدا برایش از ماندن در دوزخ سخت تر بود).

ممکن است ابتدا قلب ما محبت و عشق به خدا را باور نداشته باشد. ولی اگر مکررا با خداوند عاشقانه سخن بگوییم به تدریج، قلب ما نیز این محبت و اشتیاق را باور خواهد کرد و به تدریج، دوست داشتن خدا، به باور قلبی ما تبدیل خواهد شد و در ضمیر ناخودآگاه ما نیز رخنه خواهد کرد.

اگر این محبت شکل گرفت، نماز ما درست می شود؛ قرآن خواندن ما درست می شود؛ نیت های ما از انجام کارهای روزمره تغییر می کند؛ و در یک کلام، ارتباط ما با خداوند درست می شود.

اصلاح رابطه با جامعه و طبیعت

برای اصلاح موقعیت دانش آموز، عمده کاری که باید انجام شود، اصلاح رابطه او با خودش و خداوند است. اگر این دو رابطه اصلاح شد، دو رابطه دیگر (رابطه با دیگران و طبیعت) خود به خود اصلاح خواهد شد. توجه داشته باشید که انسان های تأثیرگذار در جامعه، آنهایی هستند که به لحاظ درونی بسیار قدرتمند هستند و به همین دلیل، می توانند بر اطرافیانشان اثرگذار باشند. بنابراین، اصلاح رابطه فرد با خودش که به تقویت خودباوری و اعتماد به نفس او و برطرف شدن ضعف ها و نقایص اخلاقی او و به عشق و علاقه او به خودش منجر می شود، مهمترین گام در اصلاح موقعیت است.

*****

ویژگی های دانش آموزان در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

به متن سند برمی گردیم. در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی» دانش آموز باید دارای ویژگی های زیر باشد:

دانش آموز در این رویکرد:

۱. امانت الهی و دارای کرامت ذاتی است.
۲. فطرت الهی در وجود او نهفته است و قابلیت شکوفایی و فعلیت یافتن دارد.
۳. همواره در موقعیت است و می تواند آن را درک کرده و با انتخاب احسن خویش در راستای اصلاح مداوم آن حرکت نماید.
۴. توانایی انتخاب، تصمیم گیری و خویشتن داری دارد و می تواند با محیط یادگیری، رابطه تعاملی برقرار کند و تابع بی چون و چرا و مقهور محیط نیست.
۵. از اراده و انگیزه برخوردار است که در فرآیند یاددهی یادگیری، نقش اساسی دارد.
۶. در فرآیند یاددهی یادگیری و تربیت پذیری و توسعه شایستگی های خویش به لحاظ ذاتی نقش فعال دارد.
۷. دارای قابلیتها، تجربیات، ظرفیتها و توانایی های گوناگون است.

یعنی در رویکرد فطرت گرایی توحیدی، نگاه معلم به دانش آموز باید اینگونه باشد: دانش آموز من، دارای هفت ویژگی بالا است.

امام علی (ع) می فرماید مردم سه دسته اند: علم ربانی، متعلم، و پشه های سرگردان. این پشه ها باد به هر سو بیاید، به سمتش می روند. شعارشان هم این است: «خواهی نشوی رسوا، همرنگ جماعت شو!» ما قصدمان تربیت «پشه» نیست. یعنی قصدمان این نیست که دانش آموز را تابع و منفعل بار بیاوریم. بلکه باید دانش آموزان قدرتمند و با اراده تربیت کنیم. دانش آموزانی که جرأت اظهار نظر، مخالفت

کردن و نقد کردن داشته باشند. و البته، دانش آموزی که رابطه صحیح او با خدا، باعث شود که نقدهای او بر اساس نظام معیار و همسو با اهداف نظام معیار باشد.

ویژگی های معلم در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی» معلم باید دارای ویژگی های زیر باشد:

۱. در مسیر راه انبیا و ائمه (ع)، اسوه ای امین و بصیر برای دانش آموزان است.
۲. با شناخت و بسط ظرفیت های وجودی دانش آموزان و خلق فرصت های تربیتی و آموزشی زمینه درک و انگیزه اصلاح مداوم موقعیت آنان را فراهم می سازد.
۳. زمینه ساز رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان است.
۴. راهنما و راهبر فرآیند یاددهی یادگیری است.
۵. برای خلق فرصت های تربیتی و آموزشی مسئولیت تطبیق، تدوین، اجرا و ارزش یابی برنامه های درسی و تربیتی در سطح کلاس را بر عهده دارد.
۶. یادگیرنده و پژوهشگر آموزشی و پرورشی است.

متأسفانه، تصویری که غالباً از نقش «معلم» در جامعه وجود دارد، فقط مورد چهارم است. یعنی مردم «معلم» را فقط کسی می دانند که مطالب کتب درسی را به دانش آموزان یاد می دهد و به آنها کمک می کند که نمره خوبی در امتحان بگیرند و در کنکور هم خوب تست بزنند. درحالی که معلم باید ویژگی های دیگری هم داشته باشد. وجود این ویژگی ها، نشان دهنده صلاحیت معلم برای اجرای رویکرد «فطرت گرایی توحیدی» است.

در ادامه، چهار ویژگی اول را به تفصیل بررسی می کنیم.

ویژگی اول

- در مسیر راه انبیا و ائمه (ع)، اسوه ای امین و بصیر برای دانش آموزان است.

مجموع سه ویژگی، باعث می شود که معلم ادامه دهنده راه انبیاء باشد. این سه ویژگی عبارتند از

الف. اسوه و الگوی بودن.

امام علی (ع) می فرماید:

«مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا - [فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْدَأَ] فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لِيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مُعَلِّمُ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ»

هرکس خود را برای مردم رهبر (و الگو) قرار داد، باید پیش از آن که به تعلیم دیگران پردازد، خود را بسازد، و پیش از آن که به گفتار تربیت کند، با کردار تعلیم دهد، زیرا آن کس که خود را تعلیم دهد و ادب کند سزاوارتر به تعظیم است از آن که دیگری را تعلیم دهد و ادب بیاموزد.

ب. امین (امانتدار) بودن

وقتی دانش آموز امانت است، معلم هم باید امانت دار باشد. جسم و فکر و روح دانش آموز، امانتی دست معلم است. معلم با گفتار و کردارش بر دانش آموز تأثیر می گذارد. پس باید مواظب باشد این تأثیرات، به گونه ای نباشد که فطرت پاک دانش آموزان را تخریب کند.

ج. بصیر بودن.

«بصیرت» از ریشه «بصر» به معنی دیدن است، ولی معمولاً در بینش فکری و عقلانی به کار برده می شود، و گاهی به تمام اموری که باعث درک و فهم مطلب است، اطلاق می گردد. (تفسیر نمونه)

معلم باید بصیرتی داشته باشد که به او کمک کند بفهمد چه زمانی باید خطای دانش آموز را نادیده بگیرد، چه زمانی اگر خطا را نادیده بگیرد، آن را تأیید کرده و به گسترش آن کمک کرده است؛ و در مواقعی که برخورد لازم است، چگونه برخوردی عادلانه و متناسب با زشتی عمل دانش آموز خاطی است انجام دهد.

لازمه بصیرت، اولاً کسب برخی علوم است (مثل آشنایی با سیره ائمه و اولیاء و روش های تربیتی معلمان موفق و شیوه های کلاس داری و ...) و ثانیاً، مستلزم داشتن قلبی پاک و بیناست. پاکی و بصیرت قلبی، با حرکت در مسیر صراط مستقیم حاصل می شود.

با شناخت و بسط ظرفیت های وجودی دانش آموزان و خلق فرصت های تربیتی و آموزشی زمینه درک و انگیزه اصلاح مداوم موقعیت آنان را فراهم می سازد.

یعنی معلم باید زمینه را فراهم کند که دانش آموز موقعیت خودش را درک کند. یعنی توجه کند که ارتباط او با خودش، خدا، دیگران (معلم، هم کلاسی ها)، و طبیعت (محیط کلاس و مدرسه؛ نیمکتی که روی آن نشسته است؛ کتاب درسی و دفتر مشقش) چگونه است. این کار، اولین قدم برای اصلاح موقعیت دانش آموزان است. درک موقعیت کمک می کند که فرد اشکالات را متوجه شود و انگیزه تغییر در او ایجاد شود.

منتها نکته مهم اینجاست که این زمینه، بالفعل در کلاس درس وجود ندارد و این معلم است که باید زمینه را فراهم کند. برای این کار، معلم باید فرصت های تربیتی را خلق کند.

معلمان تازه کار، معمولاً توانایی چندانی برای ارتباط با دانش آموزان ندارند. آنها فقط کتاب را درس می دهند و خود را تسهیل گر و آموزش دهنده کتاب درسی می دانند. هدف هم این است که انتظارات مدیر و والدین از پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تأمین شود. این رویکرد، به شما اجازه نمی دهد که زندگی و رفتار و فکر دانش آموز درگیر شوید و بتوانید موقعیت او را اصلاح کنید.

شما معلم کلاس و مرجع قانون گذار کلاس هستید. محتوای کلاس و نوع ارائه مطالب را شما انتخاب می کنید. مثلاً وقتی من متوجه می شوم که در این کلاس برخی دانش آموزان به همکلاسی های شان آزار می رسانند، یا حسادت می کنند، می توانم جلسه بعد، کلاس را با یک حدیث درباره حق الناس یا حسادت شروع کنم و دو دقیقه درباره آن حرف بزنم.

یا وقتی من به دانش آموز دینی درس می دهم و درس راجع به احسان به والدین است، غیر از اینکه درس را توضیح می دهم و جنبه های امتحانی آن را مشخص می کنم، می توانم چند نفر را صدا بزنم و از آنها بپرسم که آیا به والدین خود احسان می کنند یا نه؟ اگر در حال تماشای تلویزیون باشند و مادرشان کاری از آنها بخواهد، رفتار آنها چگونه است؟ و ... بعد که اشکالات را متوجه شدم، آنها را

به رفتار صحیح راهنمایی می کنم و جلسه بعد می توانم دوباره ماجرا را پی گیری کنم که آیا رفتار دانش آموز در خانه تغییر کرد یا نه؟

اینها نمونه های ساده ای از خلق فرصت های تربیتی است.

ویژگی سوم

زمینه ساز رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان است.

زمینه سازی برای رشد عقلانی

در رابطه با ماهیت رشد عقلانی، به سه نکته توجه داشته باشید:

نکته ۱

عقل به معنای مغز، هوش (IQ، EQ و ...)، زیرکی و یا حافظه نیست. امام صادق (ع) می فرماید:

«العقل ما عُبدَ بِهِ الرَّحْمَنُ وَ اكْتُسِبَ بِهِ الْجَنَانُ»

یعنی عقل چیزی است که با آن خدا عبادت می شود و بهشت به دست می آید. یکی از اصحاب از ایشان پرسید: پس آنچه معاویه داشت، چه بود؟ امام فرمود: زیرکی بود؛ نه عقل.

نکته ۲

عقل ملازم با ایمان و حیا و تمام صفات اخلاقی نیک است. یعنی هرچقدر کسی دارای صفات اخلاقی نیک بیشتری باشد و با حیاطر و به به دین پایبندی بیشتری داشته باشد، عقلش هم به همان میزان بیشتر و کامل تر است.

دلیل قرآنی:

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ (بقره، ۱۳۰)

جز افراد سفیه و نادان، چه کسی از آیین ابراهیم، (با آن پاکی و درخشندگی)، روی گردان خواهد شد؟

بر اساس این آیه، هرکس که از دین حق رو بگرداند، انسان سفیه و بی خردی است و بهره ای از عقل ندارد. برعکس، کسی که دین دارتر است، عاقل تر است.

دکارت معتقد است که بهره همه انسان ها از عقل یکسان است. زیرا هیچ انسانی نمی خواهد عقل بیشتری داشته باشد، چون باور دارد که عقلش کامل است.

بر اساس متون دینی اسلامی، این موضوع صحیح نیست؛ برعکس، بهره انسان ها از عقل متفاوت است. بر اساس روایت، خداوند عقل را آفرید و به او فرمود که پیش آید و پس برود، سپس به او فرمود: تو محبوب ترین مخلوق من هستی، تنها تو را به کسی کامل عطا می کنم که بیش از همه دوستش بدارم. بر اساس این روایت، بهره هرکس از عقل، به میزان محبوبیت او نزد خداوند است. به عبارت دیگر، کسی که در ابتدای صراط مستقیم است (یعنی عاشق خدا شده و می کوشد از خدا دلبری کند) بهره ای ابتدایی از عقل دارد و کسی که به انتهای صراط مستقیم رسیده (یعنی محبوب و معشوق خاص خدا شده) نهایت عقل را داراست. درواقع، با حرکت در صراط مستقیم، همچنین در مسیر شکوفا شدن عقل حرکت کرده ایم. از همین روست که در فلسفه و روایات، از پیامبر (ص) به «عقل»، «عقل کل» یا «عقل اول» تعبیر شده است. و نیز از همین روست که فرموده اند:

«کل ما حکم به العقل، حکم به الشرع و کل ما حکم به الشرع حکم به العقل»

یعنی هرچیزی که عقل به آن حکم کند، دین نیز به همان حکم می کند و برعکس، هر چیزی دین به آن حکم کند، عقل نیز به همان حکم می کند. یعنی مثلاً اگر دین به حجاب یا روزه یا نماز یا حتی دو رکعت بودن نماز صبح حکم می کند، عقل نیز دقیقاً به همین امور حکم می کند. منتها هرکس به میزان بهره ای که از عقل دارد، عقلانیت دین و احکام دینی را متوجه می شود. به عبارت دیگر، اگر کسی به نهایت صراط مستقیم رسید و دارای عقل و علم الهی شد، چنین کسی اگر قرار باشد دین و احکامی را برای هدایت مردم وضع کند، دقیقاً همین دین (دین اسلام) و همین احکام را وضع خواهد نمود.

نتیجه

با اینکه بسیاری «رشد عقلانی» را صرفاً به معنای «افزایش آموخته‌ها» می‌دانند، ولی بنابر آنچه گفته شد، «رشد عقلانی» ملازم با حرکت در صراط مستقیم محبوب خدا شدن و ملازم با رشد اخلاقی دانش آموز است.

ویژگی چهارم

راهنما و راهبر فرآیند یاددهی یادگیری است.

تدریس یک فرایند دوطرفه است. یک طرف شما هستید که یاد می‌دهید و طرف دیگر، دانش آموز که باید بخواهد یاد بگیرد و در فرایند یادگیری مشارکت فعال داشته باشد. (جلسه قبل راجع به بیکاری دانش آموزان در زمان تدریس معلم صحبت کردیم. بیکار بودن دانش آموز هنگام تدریس معلم، یعنی مشارکت نکردن او در فرایند یاددهی-یادگیری)

در این فرایند، معلم «راهنما» و «راهبر» دانش آموزان است. تفاوت کلمه‌های «راهنما» و «راهبر» را با یک مثال توضیح می‌دهم:

فرض کنید در یک شهر غریب، از یک نفر آدرس می‌پرسید. او به شما می‌گوید که فلکه اول پیچید سمت راست و ... این «راهنمایی» کردن است. شما آدرس را متوجه نمی‌شوید و این بار از یک راننده، آدرس را می‌پرسید. او به شما می‌گوید مسیر من هم به سمت همین آدرس است. دنبال من بیاید تا مقصد را به شما نشان بدهم. این «راهبری» کردن است.

«محتوا» در رویکرد «فطرت‌گرایی توحیدی»

ویژگی‌های محتوا، بیشتر به مولفان کتب درسی مربوط می‌شود، تا معلمان. با این حال، آشنایی با این ویژگی‌ها معلمان را قادر می‌سازد که کتب درسی را نقد کنند.

ویژگی‌های محتوا در رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، عبارتند از:

۱. مبتنی بر ارزش های فرهنگی و تربیتی و سازگار با آموزه های دینی و قرآنی، مجموعه ای منسجم و هماهنگ از فرصت ها و تجربیات یادگیری است که زمینه شکوفایی فطرت الهی، رشد عقلی و فعلیت یافتن عناصر و عرصه ها را به صورت پیوسته فراهم می آورد.

۲. دربرگیرنده مفاهیم و مهارت های اساسی و ایده های کلیدی مبتنی بر شایستگی های مورد انتظار از دانش آموزان است.

۳. برگرفته از یافته های علمی و معتبر بشری است.

۴. متناسب با نیاز های حال و آینده، علایق، ویژگی های روانشناختی دانش آموزان، انتظارات جامعه اسلامی و زمان آموزش است.

بیان ساده تر ویژگی های اول و دوم:

۱. محتوای کتب درسی، باید مبتنی بر ارزش ها و آموزه های تربیتی دین اسلام باشد. این محتوا باید زمینه شکوفایی فطرت دانش آموزان و رشد عقلی او را فراهم آورد. آموزه های کتب درسی مختلف باید مکمل و موید یکدیگر باشند.

۲. محتوای کتب درسی باید به گونه ای باشد که دانش آموز را در کسب شایستگی های ساحت های شش گانه (اعتقادی- اخلاقی؛ علمی-فناورانه؛ هنری-زیبایی شناختی؛ زیستی-بدنی؛ اجتماعی-سیاسی؛ اقتصادی- حرفه ای) یاری رساند.

فرایند «یاد دهی یادگیری» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

۱. فرآیندی زمینه ساز برای ابراز گرایش های فطری، شناخت موقعیت یادگیرنده و اصلاح مداوم آن است.

۲. یادگیری حاصل تعامل خلاق، هدفمند و فعال یادگیرنده با محیط های متنوع یادگیری است.

۳. دیدگاه دانش آموزان را به طور معنادار نسبت به ارتباط با خود، خداوند، دیگران و مخلوقات، تحت تأثیر قرار دهد.

«ارزش یابی» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

بعضی معلمان برای اینکه دانش آموزان را وادار به مطالعه کنند، حتی اگر قصد برگزاری امتحان نداشته باشند، به دانش آموزان می گویند جلسه بعد امتحان دارید و بعد به بهانه ای امتحان را به هفته بعد واگذار می کنند. با این کار، دانش آموزان درس خوان، دائماً استرس امتحان دارند.

برخی معلمان نیز چون مطالب چندانی برای تدریس ندارند و کنترلی هم روی کلاس شان ندارند، با برگزاری امتحانات متعدد، دانش آموز را ساکت و کلاس را کنترل می کنند.

این کار، هیچ کمکی به آموزش نمی کند. امتحان باید هدف مند باشد. یک آزمون به جا و هدف مند که بتواند نقشی در شکوفایی فطرت توحیدی دانش آموزان ایفا کند، بر اساس سند برنامه درسی ملی، باید دارای ویژگی های زیر باشد:

۱. به صورت مستمر تصویری روشن و همه جانبه از موقعیت کنونی دانش آموز، فاصله او با موقعیت

بعدی و چگونگی اصلاح آن متناسب با ظرفیت ها و نیازهای وی ارائه می کند.

۲. زمینه انتخاب گری، خود مدیریتی و رشد مداوم دانش آموز را با تأکید بر خود ارزیابی فراهم می

کند و بهره گیری از سایر روش ها را زمینه ساز تحقق آن می داند.

۳. ضمن حفظ کرامت انسانی، کاستی های یادگیری را فرصتی برای بهبود موقعیت دانش آموز می

داند.

۴. کاستی های یادگیری را فرصتی برای بهبود و اصلاح نظام آموزشی می داند.

آزمون باید همانند یک آزمایش پزشکی باشد. وقتی یک پزشک آزمایشی را برای شما تجویز می کند، این آزمایش نشان می دهد که وضعیت جسمانی شما چه قدر با وضعیت مطلوب فاصله دارد و برای رسیدن به سلامتی کامل، چه مشکلاتی را باید برطرف کنید.

آزمونی که شما از دانش آموزان می گیرید نیز باید همین ویژگی ها را داشته باشد. شما در طراحی سوالات، باید اهداف آموزش را مدنظر داشته باشید و به گونه ای سوال طرح کنید که بتوانید همه

اهداف آموزشی را ارزیابی کنید. در این صورت، برگه دانش آموز، مثل جواب آزمایش، به او نشان می دهد که نقطه ضعفش کجاست؛ چه مباحثی را یاد نگرفته و باید آنها را بیشتر کار کند، چه مباحثی را خوب یاد گرفته و نیاز به تمرین بیشتر ندارد؛ آیا کتب کمک درسی نیاز است؛ آیا والدین دانش آموز باید فلان مبحث را با او کار کنند؛ آیا تدریس من خوب نبوده، چون عموم دانش آموزان فلان سوال را اشکال داشته اند و ... .

ضمناً، به این فکر کنید که چرا دانش آموزان برگه امتحانی خودشان را پاره می کنند؛ درحالی که هیچ کس برگه جواب آزمایشش را پاره نمی کند؟! چرا دانش آموزان از امتحان فراری هستند، درحالی که با تجویز پزشک، آزمایش دادن را اقدامی ضروری می دانیم؟

وقتی یک بیمار جواب آزمایشش را پیش پزشک می برد، آیا بهتر است پزشک او را تحقیر و توبیخ کند؟ یا بهتر است با او همدردی کند و خیرخواهانه داروی مشکلش را هرچند تلخ، در اختیارش قرار دهد؟ البته، شاید گاهی توبیخ واقعاً نیاز باشد. ولی در هر صورت، کرامت دانش آموز را حفظ کنید.

«محیط یادگیری» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

۱. با بهره گیری از ظرفیت های نظام هستی، محیطی امن، منعطف، پویا، برانگیزاننده و غنی را برای پاسخگویی به نیازها، علایق و ویژگی های دانش آموزان تدارک می بیند.
۲. مدرسه محیط یادگیری پایه و اصلی است؛ اما یادگیری به آن محدود نمی شود و سایر محیط ها نظیر محیط های اجتماعی، طبیعی، اقتصادی، صنعتی و فرهنگی را نیز در بر می گیرد.
۳. با بهره گیری از ظرفیت و قابلیت محیط های مجازی و رسانه ها، زمینه بهبود موقعیت دانش آموزان و ارتقای کیفیت فرایند یاددهی یادگیری را فراهم می آورد.
۴. خانواده از محیط های مهم و اثربخش تربیت و یادگیری بشمار می آید که در تعامل مستمر و مؤثر با مدرسه می باشد.

بنابراین، محیط یادگیری، علاوه بر کلاس و مدرسه، شامل خانواده و اجتماع (شرایط طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جامعه) و رسانه ها و فضاهای مجازی نیز می شود.

محیط یادگیری باید در راستای پاسخگویی به نیازها، استعدادها و علایق دانش آموزان، دارای ویژگی های روبه رو باشد: «امن، منعطف، پویا، برانگیزاننده و غنی».

برانگیزاننده: یعنی برای مثال، نوشته ها، نقاشی ها و عکس نوشته های بیرون و داخل محیط مدرسه و کلاس ها، به گونه ای باشد که در دانش آموز برای کسب شایستگی های لازم، ایجاد انگیزه کند.

«مدیر مدرسه» در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی»

۱. معلمی مؤمن، خلاق، متعهد، منعطف، اهل فکر، آینده نگر، مشارکت پذیر، راهبر تربیتی، مدیر

و مدبر و دارای سعه صدر و صلاحیت های حرفه ای است.

۲. مسئولیت تأمین و توسعه محیط یادگیری را برای شکوفایی گرایش های فطری دانش آموزان

بر عهده دارد.

۳. مسئولیت خلق موقعیت های تربیتی و آموزشی، انطباق یا تدوین، اجرا و ارزش یابی برنامه های

درسی و تربیتی را در سطح مدرسه بر عهده دارد.

۴. با برقراری روابط صحیح، سازنده و پویا، امکان درک و اصلاح مداوم موقعیت را برای کلیه

عوامل (کارکنان و خانواده ها) و دستیابی به سازمان یادگیرنده فراهم می سازد.

۵ از اختیارات متناسب برای پاسخگویی و مسئولیت پذیری در کلیه امور مدرسه برخوردار

است.

سوالات

۱. رویکرد و جهت گیری کلی برنامه های درسی و تربیتی چیست؟
۲. اتخاذ رویکرد فطرت گرایی توحیدی به چه معناست؟
۳. شکوفایی و فراموش شدن فطرت به چه معناست؟ آثار هر دو را توضیح دهید.
۴. بر اساس سند برنامه درسی ملی، معلم برای شکوفا کردن فطرت توحیدی دانش آموز چه اقدامی باید انجام دهد؟
۵. اصلاح رابطه با خود را توضیح دهید؟
۶. اصلاح رابطه با خدا را توضیح دهید؟
۷. از منظر رویکرد فطرت گرایی توحیدی، دانش آموزان و معلمان دارای چه ویژگی هایی هستند؟ چهار مورد از ویژگی های هریک را بنویسید.
۸. معلم چگونه می تواند در مسیر انبیاء و ائمه گام بردارد؟
۹. منظور از عقل و رشد عقلانی چیست؟
۱۰. منظور از خلق فرصت های تربیتی و آموزشی به منظور اصلاح موقعیت دانش آموزان چیست؟ با ذکر مثال توضیح دهید.
۱۱. بایدها و نبایدهای ارزش یابی مطلوب، در رویکرد «فطرت گرایی توحیدی» کدامند؟
۱۲. مسئولیت خلق موقعیت های تربیتی و آموزشی، انطباق یا تدوین، اجرا و ارزش یابی برنامه های درسی و تربیتی در سطح مدرسه بر عهده کدام مورد است؟

☐ محتوای درسی   ☐ معلم   ☐ مدیر   ☐ محیط یادگیری